



Slavko Splichal



PISMO ZANAMCEM

Javni razum, umetna inteligenca in zasebno dobro na poti v digitalno oligarhijo

Vložki, obeti in strahovi v tehnološki revoluciji verjetno še nikdar niso bili tako visoki, kot so danes, čeprav valovi vzponov in padcev človekovega upanja, povezanega z novimi tehnologijami, prežemajo vso zgodovino civilizacij. Tako kot vedno doslej nastajajoče tehnologije spreminjajo način(e) našega življenja. Razsvetljenski ideali so morda postali »neživljenjski« v času našega približevanja »točki singularnosti«, ko naj bi napredujoča umetna inteligenca presegla človeško in zbrisala mejo med človeškim in računalniškim »umom«. Sinteza več osupljivo zmogljivih novih tehnologij, ki naj bi radikalno spremenila »naš« svet, bi nam ga lahko tudi odtujila, saj napovedi tehnološke singularnosti ne dajejo zagotovil, da bi »nadčloveška« inteligenca za svoj nadaljnji razvoj sploh še potrebovala človeka in svet, kakršnega je človek ustvaril. Nove tehnologije

v vse hujši okoljski in podnebni krizi ter nevarnosti vojnega samouničenja gotovo pomenijo novo upanje za Zemljo in življenje na njej onkraj točke singularnosti, vprašanje pa je, ali bodo same preprečile ali bodo *nam* pomagale preprečiti grozeče katastrofe – ali bodo spremenile način človekovega življenja na Zemlji ali življenje na Zemlji brez človeka?

Brezmejna rast kot merilo tehnološkega in družbenega razvoja

Današnje generacije večidel ne poznajo več poročila Rimskega kluba z naslovom *Meje rasti*, v katerem je pred petdesetimi leti mednarodna skupina raziskovalcev predstavila računalniški model razvoja človeške družbe s petimi glavnimi dejavniki, ki določajo in omejujejo razvoj: naraščanje prebivalstva, proizvodnja hrane, industrijska proizvodnja, onesnaževanje okolja in izraba neobnovljivih naravnih virov. Ključna ugotovitev poročila je bila, da ob vseh objektivnih omejitvah ljudje lahko ustvarimo družbo, v kateri bi lahko neomejeno dolgo živeli na Zemlji samo pod pogojem, da z zavestnimi omejitvami dosežemo globalno ravnovesje med za planet vzdržnim številom prebivalstva in obsegom proizvodnje materialnih dobrin. Kritikov poročila je bilo veliko. Strinjali so se sicer, da se gospodarska rast ne more nadaljevati v nedogled, a so ob tem dokazovali, prvič, da je »naravni konec« rasti, do katerega bo slejkoprej prišlo »samo po sebi«, boljši od državnega intervencionizma in regulacije, in drugič, da tehnologija lahko pod pogojem, da se bo rast nemoteno nadaljevala, reši vse težave, na katere je opozarjalo poročilo. Ne eno ne drugo se ni zgodilo: vedno večja gospodarska rast je še vedno merilo razvoja in nove

tehnologije ne rešujejo problemov, ki so jih ustvarile pretekle generacije tehnologij.

O pomenu poročila *Meje rasti* in o njegovih kritikih veliko pove dejstvo, da se je leta 2005 znašlo na seznamu tridesetih najškodljivejših knjig 19. in 20. stoletja, ki ga je za Human Events pripravila skupina ameriških konservativnih znanstvenikov. *Mejam rasti* so na seznamu delali družbo Marx, Hitler, Zedong, Dewey, Keynes ... Desetletje po *Mejah rasti* je izšlo novo poročilo Rimskega kluba *Mikroelektronika in družba – v dobro ali zlo*, ki je nakazalo in kritično ocenjevalo pričakovane dobre in slabe družbene spremembe »elektronike«, ki jih danes obravnavajo kritične razprave o digitalizaciji, informatizaciji in globalizaciji, ter doživelo podobno kritiko kot *Meje rasti*. Ni težko videti vzporednic med recepcijo tedanjih razvojno kritičnih idej in sodobnim odnosom do globalizacije na vseh področjih človekovega delovanja, še zlasti do globalnega segrevanja in okoljske krize. S podobnimi kritikami in zavračanjem znanstvenih opozoril, kot sta jih bili iz vrst intelektualnih podpornikov močnih gospodarskih interesov deležni *Meje rasti* ter *Mikroelektronika in družba*, se danes srečujejo kritična spoznanja in alarmantna opozorila okoljskih, podnebnih in družboslovnih znanstvenikov, da globalizacija ni razrešila nekaterih osnovnih razvojnih problemov, na katere je opozarjal že Rimski klub v obeh znamenitih poročilih, niti ni izpolnila optimističnih pričakovanj o globalni demokratični informacijski družbi.

V času *Mej rasti* je še prevladovalo optimistično pričakovanje, da bo razvoj prinesel »popolnoma drugačen tip svetovne družbe«, za katerega naj bi bile poleg radikalno

spremenjene tehnološke osnove značilne tudi povsem nove vrednote ter politične in upravljalvske strukture. Slabo desetletje po *Mejah rasti*, ko še ni bilo interneta, oblikovani pa so bili standardi za prenos podatkov med več komunikacijskimi omrežji, je Yoneji Masuda v svoji pionirski knjigi *Informacijska družba kot postindustrijska družba* optimistično pisal o globalizmu kot o novi renesansi, ki bo s preseganjem nacionalnih interesov in razlik osvobodila človeški um. Prepričan je bil, da bo »državljski tip upravljanja« v svetu dolgoročno prevladal, saj le sodelovanje državljanov pri upravljanju informacijskih storitev lahko povečuje multiplikativni učinek informacij v družbi, spodbuja avtonomno skupinsko odločanje državljanov in preprečuje nevarne težnje po centralizirani upravljalvski družbi.

A nasprotno optimističnim pričakovanjem konservativno-liberalnih zagovornikov politike »laissez-faire«, da bodo nove tehnologije slejkoprej same »proizvedle« tudi ustrezne rešitve za vse probleme, tako kot so se tudi v zgodovini »rešitve« vedno našle, so se kljub izjemnemu tehnološkemu napredku (ali prav zaradi njega?) problemi, na katere je opozarjal Rimski klub, še zaostriili v globalnih razsežnostih. Za zelo utemeljena so se izkazala njegova opozorila o dolgoročnih negativnih družbenih posledicah hitrega razvoja transportne in komunikacijske tehnologije, nesmotrni uporabi »mikroelektronike« in o »tradicionalni delitvi sadov novega vala rasti, ki prinaša dobičke le nekaterim, frustrirani večini pa le minimalne ugodnosti«. Niso zalegla svarila pred verovanjem v spontano reševanje nakopičenih tehnološko generiranih problemov, ki da bo povzročilo »daljnosežno družbeno patologijo« in socialni upor, saj bo svet ob taki politiki »nevmešavanja« postal za »desetine, stotine

milijonov ljudi, ki bodo trajno ali začasno strukturno nezaposleni, svet zaprtih priložnosti«.

Izjemni komunikacijsko-tehnološki dosežki, ki so sprva vzbujali upanje, da bodo odpravili tudi dotedanje avtoritarne politične prakse in utrli pot globalni družbeni demokratizaciji, so nasprotno prispevali k zmanjševanju avtonomije javnosti v odnosu do oblastnih institucij in h krepitvi nadzora nad državljani. Demokratično »computopio«, v kateri naj bi načela prostovoljnega delovanja civilne družbe, kot je upal Masuda, odpravila zasebno lastništvo kapitala, svobodno konkurenco in maksimiranje dobička kot ključna gospodarska načela industrijske družbe, je v času internetne platformne ekonomije nadvladala »digitalna oligarhija« – na umetno inteligenco oprto instrumentalno usmerjeno upravljanje z ljudmi in njihovo prihodnostjo v službi globalnih tehnoloških oligarhov. V času približevanja točki singularnosti je transnacionalna koncentracija moči in odločanja v rokah maloštevilnih posameznikov in skupin, ki sta jo omogočili tudi digitalizacija in umetna inteligenca, modernizirala in radikalizirala »liberalna« kapitalistična načela industrijske družbe, nadomestila javnost z ekspertnimi telesi ter marginalizirala sodelovanje državljanov, civilne družbe in tudi nacionalnih držav v upravljanju informacijskih storitev in skupnega dobrega.

Utekočinjanje javnosti

Moderne (zahodne) demokracije so bile utemeljene na razsvetljski ideji kulture javnosti in javnega razuma, ki vsem državljanom omogoča enakopravno sodelovanje v kolektivnem razpravljanju in odločanju o skupnem

dobrem. Preizkus javnosti omogoča doseganje skladnosti resničnosti in pravičnosti ter povečuje subjektivno in objektivno zanesljivost naših mnenj, ko razmišljamo v skupnosti z drugimi. Sodobni razvoj umetne inteligence, računalniško generiranega in posredovanega komuniciranja ter vsepovsodnja internetizacija in digitalizacija pa razsvetljenska ideala javnega razuma in univerzalne dihotomije javnost – zasebnost postavljajo pred zahtevne teoretske in praktične preizkušnje, ki bodo zaznamovale smer prihodnjega razvoja družbe.

Računalniško posredovani, globalni hibridni in transmodalni načini komuniciranja ustvarjajo nove priložnosti za demokratično opolnomočanje, vendar – v nasprotju z zgodnjimi optimističnimi pričakovanji – prinašajo tudi vse več nevarnosti. Če je bil razsvetljenski demokratični projekt nekoč omejen na jasno razmejeno sfero javnosti, zdaj pronica v nešteta področja družbene interakcije, ki jih ni mogoče kategorizirati kot izključno javna ali nejavna, politična ali nepolitična. Nekdaj tehnološko jasno začrtane meje med zasebno in javno razpravo o osebnih in kolektivnih zadevah v hierarhično organizirani politični komunikaciji ter posledično med zasebno in javno sfero človekovega življenja so postale tako luknjičave, da se celo človekove potrebe in pravice do zasebnosti in svobodnega javnega izražanja in delovanja zlivajo druga v drugo, kot na primer v »pravici do javnosti«, ki si jo prisvajajo zasebniki, ali »pravici do zasebnosti«, ki jo uveljavljajo globalne korporacije.

Internet je razmejevanje zasebnega in javnega komuniciranja prvič v zgodovini premaknil s področja pojmovnega tudi na področje materialnega, saj je javno in zasebno

neposredno povezal znotraj skupne tehnične platforme. Na komunikacijskih platformah za zasebne in javne interakcije se je nekdanj jasno določena razlika razpršila v ustvarjanje hibridnih javno-zasebnih oblik komunikacijskih dejanj, situacij, akterjev in digitalnih posrednikov brez primere v zgodovini. Internet je s tehnološko konvergenco zasebne in javnega komuniciranja na globalni ravni povezal vse zgodovinsko ločene načine komuniciranja od medosebne do množičnega in vse vrste vsebin: besedilo, slika, zvok, video in glas. Internetizacija in digitalizacija imata veliko pomembnejše dolgoročne posledice za posameznike in družbo kot katera koli dosedanja »revolucionarna« komunikacijska tehnologija, morda z izjemo pisave, ki je zaznamovala začetek civilizacije in razredne družbe. Tako kot so nekoč časopisi vsakogar napravili za potencialnega bralca, je z digitalizacijo vsakdo postal potencialni novinar in avtor. A ne pozabimo, kako dolgo je trajalo, da so časopisi ljudem zares postali izobrazbeno in finančno dostopni in si zagotovili položaj avtonomne epistemske avtoritete, in kako hitro danes izgubljajo avtoriteto, zaupanje in bralce.

Pričakovanja v zgodnjem obdobju interneta so bila večja kot kdaj prej v obdobjih rojevanja novih množičnih komunikacijskih tehnologij: univerzalen dostop in enake možnosti komuniciranja; učinkoviti načini komuniciranja brez potrebe po vlaganju velikih sredstev; preseganje meja med zasebnim in javnim, medosebnim in množičnim komuniciranjem; koordinacija med komunikacijskimi omrežji preko državnih meja; podpora skupnostim, da ostanejo v stiku med seboj; omogočanje komunicirajočim, da ohranijo nadzor nad komuniciranjem in se izognejo nadzoru države. Internetna demokratizacija družbenega komuniciranja z

zagotavljanjem enakih možnosti in omogočanjem univerzalnega dostopa do digitaliziranih komunikacijskih medijev in informacij kot temeljev načela javnosti v resnici ni bila dramatična novost, saj so nove komunikacijske tehnologije vedno veljale za potencialno (bolj) demokratične, ker so zmanjševale stroške in povečevale hitrost razširjanja informacij, število razpoložljivih komunikacijskih kanalov ali medijev in vsebinsko raznolikost. Nedvomno pa je internet veliki večini ljudi omogočil razmeroma učinkovite načine komuniciranja brez vlaganja velikih sredstev in digitalne mobilne naprave so zmanjšale časovno in prostorsko razdaljo med komunikatorji do te mere, da so ti postali tako rekoč povsem neodvisni od prostora in časa. Internet je gotovo tudi tehnično najbolj participativni telekomunikacijski »medij«, ki je bil kdaj koli razvit, saj je izvorno nastal kot »javni medij« – kot brezmejno skupno komunikacijsko dobro, ki ga je omogočilo javno financiranje in naj bi njegova arhitektura preprečevala, da bi kdorkoli lahko postal lastnik ali nadzoroval celotno omrežje.

Vendar so bile skozi desetletja razvoja ter tehnoloških in lastniških »nadgradenj« zgodnjega interneta njegove demokratizirajoče lastnosti v veliki meri degradirane, okleščene demokratičnih zmogljivosti in ujete v neenakosti, ki jih ustvarja pozni kapitalizem. Zaradi komercialnih interesov in globalne koncentracije ekonomske in politične moči je bil internet z instrumentalizacijo publicitete in upodatkovanjem spletnega komuniciranja (zlo)rabljen za ustvarjanje novih neenakosti in razpolnomočenje, kar se na primer izraža v algoritmih, ki ustvarjajo mnenjske enklave v spletnih omrežjih, ali v avtomatiziranih botih in zlonamernih akterjih, ki spodbujajo politično polarizacijo in ekstremizem ter širijo

populistični avtoritarizem. Strateške dezinformacije, lažne novice in fotografije ter druge oblike zlonamerne diskurza v spletnih omrežjih so onesnažile prostore ustvarjanja in ujemanja naše pozornosti in optimistične liberalne poglede na digitalizirano javnost soočile s surovo resničnostjo: namesto ustvarjanja nove »digitalne javne sfere« so nadnacionalne platformske korporacije javno sfero kolonizirale in jo refevdalizirale z oblikovanjem lastnih, od javnosti neodvisnih načel in pravil dostopa ter uporabe spletnih omrežij.

V pričakovanju »točke singularnosti« se morda približujemo zadnji fazi dolgotrajnega zgodovinskega procesa podrejanja svobode komuniciranja kapitalu, ki je radikalnejša od vseh dosedanjih. Že v 19. stoletju so prvi filozofski, ekonomski, sociološki in psihološki kritiki, od Marxa do Bücherja in Le Bona, razkrivali škodljive posledice prevlade kapitalskih interesov v časopisih, ki so bili zaradi strahu pred izgubo bralcev vedno bolj naklonjeni piscem, ki so bili sposobni škodovati, kot pa piscem, ki so želeli dobro, kot je pisal Le Bon. Ta zgodovinski vpogled nam ni v tolažbo, češ da sodobna komunikacijska kriza ni nič novega (kar bi bila tako ali tako slaba tolažba), ampak opozarja, da se kljub vsem kritičnim opozorilom od razsvetljenstva nikoli ni zgodilo nič, kar bi resno ogrozilo kapitalu podrejen zgodovinski razvoj (množičnega) komuniciranja in medijske regulacije.

Blagovna regulacija »svobodnega« medijskega trga je bila v večini zahodnih demokracij v veliki meri sprejemljiva za (skoraj) celoten politični spekter, dokler je bil tržno regulirani produkcijski in uporabniški dostop do časopisov in kasneje radijskih in televizijskih kanalov oz. programov tehnološko in finančno omejen, a potencialno odprt za

konkurenco in rast. Taki dobrohotni naklonjenosti političnih akterjev prepričanju, da svoboda tiska tako kot katera koli blagovna produkcija ne sme biti izvzeta iz splošne lastninske svobode, je nekoč Marx priznaval celo nekaj izvirnosti, češ, če je Rembrandt naslikal devico Marijo kot holandsko kmetico, zakaj si ne bi mogli tudi svobode tiska za začetek predstavljati v obliki, ki nam je najbolj znana – kot podjetniške svobode. Težava je nastala, ko je ta zgodnja prisposoba postala prevladujoče razumevanje svobode tiska, in odtlej se kriza javnega komuniciranja s številnimi tehnološkimi odkritji in izboljšavami samo stopnjuje.

Vzpon digitalne oligarhije

Ko se danes srečujemo z vsepovsodno in neizogibno uporabo digitalnih komunikacijskih tehnologij, smo v podobni situaciji, kot jo je ob začetkih radia zaznaval Bertolt Brecht in v razmišljanju o njegovi prihodnosti poudarjal, da bi morali ljudje premisliti o družbenih temeljih uporabe komunikacijskih aparatov ter ustvariti razmere za uveljavitev take družbene ureditve, ki bo omogočila njihovo rabo v korist skupnosti, ne pa manjšine posameznikov. V zgodnji dobi interneta so bile dokaj razširjene ideje o radikalnih demokratičnih ekonomskih in političnih spremembah kot »naravni posledici« razvoja informacijskih tehnologij, kot sta jih na primer utemeljevala Brecht in Masuda. Danes pa se vse pogosteje srečujemo z opozorili, da neomejena moč spletnih platform v zasebni lasti, s katero določajo pogoje dostopa in uporabe spletnih vsebin, neposredno ogroža kritično javnost in demokracijo ter grozi tudi z nevarnostjo tehnofevdalizma ali digitalnega fašizma.

Očitno namreč postaja, da avtomatizacija in digitalizacija družbe ter uporaba umetne inteligence ne zagotavljajo univerzalnega uresničevanja človekovih temeljnih potreb in pravic, kar dokazujejo vse večje razlike med bogatimi in revnimi, zlorabe politične oblasti, porast socialne izključenosti in različnih oblik komunikacijskega nasilja. Ko posledično mnogi državljani ne zaupajo drug drugemu in oblastem, je izjemno težko vzdrževati za družbeni razvoj in blagostanje nujno socialno kohezijo, kar lahko privede do socialnih napetosti, zaradi tega pa smo posamezniki in družba kot celota tudi lažje tarče oblastnih zlorab in nasilja. Tehnološki monopoli, podrejenost ljudi digitalnim platformam ter ne-transparentni odnosi med ekonomijo in politiko ne prispevajo k demokratizaciji družbe, pač pa zmanjšujejo kakovost družbenih odnosov in odpirajo vrata refevdalizaciji publicitete, digitalnemu fevdalizmu. Zgodovina se zopet ponavlja, bi dejal Raymond Williams, ki je pred več kot pol stoletja ugotavljal, da so bile vse nove komunikacijske tehnologije vedno znova zlorabljene – bodisi za dobiček bodisi za politični nadzor.

Pod vplivom platformne ekonomije nastaja *digitalna oligarhija*, nova vrsta patrimonialne ekonomske in politične dominacije, podobna fevdalnemu zemljiškemu gospodarstvu, ki je na svoje premoženje kot sestavni del premoženjskih pravic navezovalo vse veje oblasti, vključno s sodstvom, le da nova oblast ne temelji na dedni vladarski moči in strogo hierarhičnem izvajanju oblasti. Platformna ekonomija ni prevladala z uporabo fizičnega nasilja, terorja in z nepriznavanjem pravice do zasebnosti tlačanov. Digitalni oligarhi so prevzeli oblast z obljubami čudovite uporabniške izkušnje, ustvarjalne soudeležbe, komunikacijske učinkovitosti in

udobja. Cena, ki jo za to plačujemo državljani, je sprejemanje nadzora, odvisnosti in konec koncev manj svobode in demokracije.

Na platformah v zasebni lasti z milijardami aktivnih uporabnikov imajo njihovi lastniki zakonodajno moč, da določijo pravila za uporabo storitev, izvršilno oblast za uveljavljanje pravil in sodno oblast, da lahko sankcionirajo kršitelje pravil, ki so jih sami postavili. Digitalni oligarhi tako na globalni ravni združujejo zakonodajno, sodno in izvršilno oblast mimo volje in interesov državljanov in uporabnikov, poleg tega pa s pomočjo umetne inteligence usmerjajo tudi spletno pozornost in vedenje internetnih uporabnikov. Tako kot nekdanji tlačani nikoli niso mogli izboljšati svojega položaja, tako da bi postali lastniki zemlje, ki so jo obdelovali, ali se svobodno odselili, tudi današnji digitalni tlačani ne moremo ubežati pravilom uporabe digitalnih informacijskih tehnologij in storitev, ki smo jih zakupili od digitalnih gospodarjev. Z uporabo digitalnih komunikacijskih platform postajamo odvisniki, ki v zameno za svoje podatke in pozornost sprejemamo privlačne ponudbe komunikacijskih platform.

Patrimonialne birokracije so v preteklosti veljale za nestabilne, ker so v njih latentno tleli sovraštvo in opori deprivilegiranih, danes pa so zaradi vzpona digitalnega fevdalizma vse bolj nestabilne videti demokracije. Pred našimi očmi se dogaja tihi korporativni državni udar z aktivno udeležbo političnih oblasti, ki ne uporabljajo svoje moči, da bi ga preprečile, ampak ga celo spodbujajo in v njem sodelujejo. Vlade in sodne oblasti lastnikom komunikacijskih platform *de facto* priznavajo upravljaljsko »avtonomijo«, razen ko gre za neposredno spodbujanje k nasilju ali ogrožanje državnih

interesov. Skrbeti nas mora absolutna moč digitalnih platform, ki po eni strani dopuščajo in celo spodbujajo zlorabe spletnih omrežij za širjenje lažnih novic, žaljivega govora in sovražne propagande, po drugi strani pa lahko samovoljno komurkoli med nami kadarkoli ukinejo dostop in uporabo.

Dršenje v avtokracijo se kaže tudi v odnosu do zasebnosti. Priče smo digitalnim vdorom v informacijsko zasebnost in kognitivno svobodo ali zasebnost mišljenja, ki postajajo z razvojem nevrotehnologije, v kateri stroji neposredno komunicirajo s človeškimi nevroni, subtilnejši in bolj sofisticirani kot kdaj prej. Ker uporaba najnaprednejših tehnologij večinoma ni zakonsko regulirana in ostaja zunaj nadzora javnosti, lahko korporacije in tajne varnostne in obveščevalne službe zlorablajo nevrotehnologijo za prisvajanje in izmenjavo podatkov, ki omogočajo vse učinkovitejše nadzorovanje človekovega mišljenja in zasebnosti.

Potem ko je bila svoboda tiskanja kot najpomembnejša vrsta javnega izražanja pred stoletji podrejena korporativni svobodi tiska kot svobodi lastnikov časopisov in kasneje drugih medijev, se danes enako dogaja tudi s pravico do zasebnosti. Tako kot publiciteto in javno izražanje je mogoče tudi zasebnost zlorabiti za škodljive in nedemokratične namene. Korporacije so pravico do zasebnosti kot temeljno človekovo pravico, podobno kot pred tem pravico do javnega izražanja, zlorabile za uzakonitev »poslovne zasebnosti« kot zakonsko varovane uradne tajnosti, ki zagotavlja zaščito in varnost za manjšino (ob)lastnikov, vendar z visoko ceno za družbo in demokracijo.

Koncentracija teh sprememb opozarja, da digitalna oligarhija ni grožnja, ki bi nam lahko podobno kot tehnološka

singularnost pretila kdaj v prihodnosti, ampak neposredna nevarnost današnjega časa, ki se s sistematičnimi zlorabami javnosti in zasebnosti neprikrito spogleduje z oživljanjem fašizma. Pred slabimi tremi desetletji je Umberto Eco objavil seznam elementarnih značilnosti »protofašizma«, od katerih lahko v »ugodnih« družbenih okoliščinah vsaka spodbudi nastanek fašizma. Že bežen pogled na Ecov seznam nas navda z občutjem nelagodja ob spoznanju, kako so se poteze protofašizma globalno razširile in globoko zažrle v sodobne »demokratske« družbe prav s pomočjo mnenjske manipulacije, ki jo je omogočila internetizacija komuniciranja. Kult tradicije, zavračanje modernizma, strah pred različnostjo, preziranje žensk, obsojanje nestandardnih spolnih navad, nagovarjanje razočaranega srednjega razreda, obsedenost z (mednarodno) zaroto, vzbujanje občutka ponižanosti zaradi bahavega razkazovanja moči in bogastva »sovražnikov«, obsojanje pacifizma kot popuščanja sovražniku in druge značilnosti prafašizma se širijo po integriranih javno-zasebnih komunikacijskih omrežjih tudi v vseh (gospodarsko) najrazvitejših družbah sodobnega sveta. Med Ecovimi značilnostmi protofašizma najdemo tudi take, ki jih še posebej krepi univerzalen dostop do internetnih komunikacij, na primer odpor do analitične kritike, osiromašeni digitalni novorek in selektivni populizem. Čeprav protislovje dostopnosti – ko se z vse večjo dostopnostjo do javnega prostora in komunikacij javna raba razuma ne povečuje, ampak zmanjšuje – ni rezultat digitalne dobe, pa se prav pod vplivom digitalizacije zastruje kot bistveni del siromašenja javnega komuniciranja in krize javnosti.

Z refevdalizacijo javnosti, nebrzdano profitno motivirano gospodarsko rastjo in s širjenjem protofašizma se krepi

distopična digitalna oligarhija, ki jo s svojo izjemno učinkovitostjo podpirajo nove tehnologije. Oprta je na osvajalski bolni um, ki vodi boj za ekonomsko in politično-ideološko prevlado in nas peha iz vojne v vojno. Koliko časa in priložnosti nam je ostalo, da zaustavimo drsenje v tehnološki fevdalizem in vzpon globalne digitalne oligarhije? In da preprečimo, da bi nesluteni razvoj tehnologije nepovratno dosegel armagedon singularnosti in bi umetna inteligenca nadvladala javni razum, ki je bil v preteklih stoletjih, marsikdaj sicer slabotno in brezglasno, gibalo človeškega in družbenega napredka?

Najbrž se sliši pretenciozno, pa vendarle se bojim, da imam prav – in hkrati upam, da se motim –, če rečem: Vse se je že zgodilo, pa nas ni nič izučilo. V zadnjih petdesetih letih, če ne že prej, je bilo že vse povedano, pa si nismo ničesar zapomnili.

Sicer ne bi bili, kjer smo – na poti v digitalno oligarhijo.

Slavko Splichal je redni profesor komunikologije na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani, vodja Centra za raziskovanje družbenega komuniciranja, soustanovitelj Evropskega inštituta za komuniciranje in kulturo, v letih od 2011 do 2022 predsednik sveta Evropskega združenja za komunikološko raziskovanje in izobraževanje (ECREA), urednik revije *The Public – Javnost* in avtor vrste mednarodnih in domačih znanstvenih monografij, nazadnje *Datafication of Public Opinion and the Public Sphere* (London in New York 2022) in *The Liquefaction of Publicness: Communication, Democracy and the Public Sphere in the Internet Age* (urednik; London, 2018). Predava na svetovnih univerzah. Je prejemnik reda zaslug za narod s srebrno zvezdo (1988), Zoisove nagrado za vrhunske znanstvene dosežke (2000), Zlate plakete Univerze v Ljubljani (2015) in nagrade Karol Jakubowicz za medije in demokracijo (Varšava 2023). Od leta 2009 je redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti ter od leta 2018 član Academia Europaea – The Academy of Europe.